

**АНАЛІЗ КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ
З ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ
ТУРИЗМУ В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті проаналізовано категоріально-понятійний апарат проблеми формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, визначено поняття культури, особистісної культури та професійної культури майбутнього менеджера як важливої складової розвитку управління. Проаналізовано процес формування професійної культури в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, виділено методи та форми позааудиторної виховної роботи.

Глобальні зміни в системі вищої освіти України та суспільні процеси, що відбулися в країні, на сьогодні вимагають нових підходів до здійснення професійної підготовки майбутнього фахівця.

Досвід багатьох високорозвинених країн свідчить, що одним із провідних чинників економічного успіху є професійна підготовка спеціалістів у вищих навчальних закладах, рівень освіти яких має забезпечити ринок праці кваліфікованими, конкурентноздатними фахівцями. Особливо це стосується вищих навчальних закладів, де готують майбутніх управлінців. У сфері вищої освіти особливої актуальності набула проблема впровадження нових напрямів, змісту, форм та методів підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності. Управління є тією сферою суспільної діяльності, яка об'єктивно спрямована на створення оптимальних умов для прояву та розвитку творчого потенціалу особистості. Тому формування професійної культури майбутнього управлінця потребує значних зусиль, часу, використання спеціальної стратегії навчання і виховання. Аналіз стану досліджень і публікацій свідчить, що проблему культури особистості розглядають В. Андрущенко, І. Ісаєв, Н. Крилов; форми і методи розвитку професійних умінь розглядаються в роботах С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, О. Пехоти. Дослідженням у галузі освіти й управління присвячені наукові доробки В. Андрущенко, В. Кременя, Г. Щокіна, Ю. Красовського, Д. Петросяна, Ю. Пярніц; проблема формування професійної культури відображається у працях В. Мазіна, С. Анеліної, І. Михайличенка, І. Радомського.

Метою статті є аналіз базових понять щодо формування професійної культури майбутнього менеджера. Визначення змісту та технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу вимагає логіко-педагогічного аналізу таких категорій, як культура, особистісна культура, професійна культура, формування, позааудиторна виховна робота, менеджер.

Слово "культура" увійшло в науковий обіг ще в античні часи, спочатку воно трактувалося як "обробка ґрунту, культивация". Вперше про взаємозв'язок культури і особистості заговорив давньогрецький філософ Цицерон, який визначав культуру як метод вдосконалення душі. З подальшим розвитком суспільства значення цього терміна розширилося, воно охопило такі сфери як виховання, освіта, релігія.

У XIX – XX століттях, коли відбулося виокремлення наукових напрямів, їх представники досліджували притаманну культурі специфіку в різних галузях науки. Окремі опосередковані спроби визначити поняття культури робили Ф. Ніцше, А. Шпенглер, В. Розанов, М. Бердяєв, І. Франко, але всі їх погляди формувались на засадах філософської науки [1: 142].

Проаналізувавши спільну працю Д. М. Гвішіані, Н. І. Лапіна, Е. М. Коржева, Н. Ф. Наумова "Краткий словарь по социологии", можна виділити декілька тлумачень поняття "культура", серед яких: 1. Особистісна система усвідомлених як цінності самим індивідом і визнаних у суспільстві якостей розуму, характеру, уяви, пам'яті, отриманих у процесі виховання і освіти. У цьому аспекті говорять про моральну, естетичну, політичну, побутову, професійну, гуманітарну та науково-технічну культуру особистості. Рівень культури особистості характеризується її соціалізованістю, прилученням до культурного надбання, ступенем розвиненості індивідуальних здібностей. 2. Соціальна система організованих за допомогою норм і цінностей, функціонально корисних, закріплених у суспільній практиці та в свідомості суспільства форм діяльності. Культуру в суспільстві представляють матеріальні предмети, соціальні установи, духовні цінності. Формується культура шляхом накопичення досвіду багатьох генерацій, внаслідок матеріальної та духовної діяльності всіх класів, груп та особистостей, які складають суспільство. 3. Цілісний історичний феномен (культурно-історичний тип, локальна культура, цивілізація), який утворюється на основі територіальної, етнічної, мовної, політичної, економічної і психологічної спільності, що розвивається в часі і проходить етапи зародження, розквіту і занепаду. Через призму цього визначення ми

говоримо про індійську, китайську, європейську, північноамериканську, слов'янську культури тощо. 4. Цілісний космічний феномен, неентропійна жива система, здатна переробляти речовину та енергію і постійно підвищувати рівень своєї організації. (Звичайно, про існування, особливості та сутність позаземних цивілізацій (культур) можна наразі говорити лише гіпотетично). 5. Сукупність всіх видів перетворювальної діяльності людини і суспільства, а також результатів цієї діяльності (філософський аспект). 6. Специфічна естетична діяльність, мистецтво (масова культура, музична культура) [2: 133-134].

На сьогодні існують також інші визначення поняття "культура", яке набуло широкого наукового значення і характеризується: сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; сукупністю соціально-значимих ідей, цінностей, звичаїв; рівнем освіченості, вихованості людей та рівнем оволодіння ними певним родом діяльності; сферою духовного життя суспільства, що включає систему виховання, освіти, творчості [3; 4; 5; 6].

Серед безлічі визначень поняття "культура особистості", ми виділили те, яке характеризує дане поняття як багатоаспектне утворення, яке включає у свою структуру такі складові як: особистісну, мотиваційно-ціннісну та діяльнісну, характерними ознаками яких є тип особистості, матеріальні та духовні цінності, спосіб організації діяльності. Саме ціннісний компонент культури особистості характеризується сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених людиною. Діяльнісний компонент розкриває зв'язок культури і людської діяльності, у процесі якого створюється культура. Особистісним компонентом є процес розвитку сутнісних сил людини та їх творчої самореалізації, тобто людина стає творчою особистістю в процесі оволодіння культурою [3; 4; 7].

Професійна культура діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною тощо. Саме поняття "професійна культура" не є усталеним і потребує всебічного розгляду. На сьогоднішній день дане поняття має декілька визначень, її розуміють як: 1) систему соціальних якостей, яка забезпечує рівень професійної діяльності та визначає її особистісний зміст; 2) процес розвитку цілісної особистості; 3) системну якість, вихідними елементами якої є знання, практичні вміння і навички, власні соціальні якості, які характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей [8: 22]. Під професійною культурою розуміють сукупність умінь фахівця, його персональних та професійних якостей, саме ці два поняття ототожнюються в професійній діяльності, так як гідний фахівець повинен поєднувати в собі такі якості як: порядність, новаторство, високу культуру, творчість продуктивність та якість праці, вміння спілкуватися та інші. Структурними компонентами професійної культури є: комунікативний, прагматичний, ціннісний, пізнавальний, поведінковий.

Узагальнивши дані визначення, можна сказати, що професійна культура – це комплекс знань, умінь, професійних та індивідуальних якостей фахівця у професійній діяльності. Сам процес формування професійної культури майбутнього спеціаліста є складним, динамічним і багатограним, кінцевий результат якого – сформованість професійної культури менеджера, як висококваліфікованого фахівця на ринку праці.

У психології й педагогіці під формуванням розуміють сукупність прийомів і способів соціального впливу на особистість, ціллю якого є створення в нього системи певних соціальних цінностей, світогляду, просоціальних установок, виховання моральних якостей. Розвиваючись, особистість приймає певну форму – певний спосіб організації, структуру, котрий може як сприяти гармонійному розвитку, так і гальмувати його. Процес формування особистості майбутнього управлінця, його професійне становлення, успішність в управлінській праці залежить від багатьох культурних та суспільних чинників. У результаті аналізу науково-педагогічної літератури нами було визначено систему компонентів формування професійної управлінської культури студентів, до яких належить мотиваційно-емоційний, пізнавальний, діяльнісний та корекційно-регулятивний компоненти.

Мотиваційно-емоційний компонент характеризується позитивним ставленням до знань про управлінську діяльність, бажанням нею займатися. Діяльнісний компонент включає відповідність знань, умінь та навичок, а також можливість їх реалізації у професійній діяльності. Відповідність навчальних і професійних інтересів, стійка потреба у знаннях щодо змісту управлінської діяльності висвітлюється в пізнавальному компоненті щодо формування професійної культури майбутнього управлінця.

Перед нами постає доцільність визначення такого поняття як "менеджер". У розвинених капіталістичних країнах ще й досі немає єдиного погляду на роль менеджера в суспільстві як професійно підготовленого фахівця. Першими концепцію менеджменту розробили американці, які й уперше охарактеризували роль менеджера. З американської точки зору, менеджер – це фахівець, який має вищу професійну освіту, дуже часто як додаткову до юридичної, інженерної, економічної [9: 23].

Менеджер у сучасному розумінні характеризується як висококваліфікований професійний управлінець, який має спеціальну підготовку і здійснює керування організацією, підрозділом або напрямом діяльності: кадрами, фінансами, матеріальними чи інформаційними ресурсами, інноваціями

тощо в умовах ринку. Він повинен мати відповідні знання, вміння і навички з фаху, що надаються вищими освітніми навчальними закладами; він має вміти постійно організовувати конкретну діяльність підлеглих, а також сам кваліфіковано виконувати певний обсяг управлінських функцій [9: 123].

Головною метою розвитку менеджера є формування професійної культури, а саме такі основні види управлінської культури, як: правова культура, адміністративна, організаційна, менеджерська, соціально-психологічна, інформаційна, комунікативна, економічна. Усі ці компоненти управлінської культури мають бути засвоєні в процесі професійної підготовки спеціаліста у вищому навчальному закладі, який включає в себе навчальну, наукову, позааудиторну роботу.

Позааудиторна робота у вищому навчальному закладі проводиться на основі студентського самоврядування, активності і самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу та педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота має стимулювати формування особистості майбутнього фахівця у контексті професіоналізації всіх виховних впливів на студентів [8: 146-147].

Позааудиторна робота у вищому навчальному закладі містить безліч форм, що дозволяють систематизувати даний процес та виокремити наступні її напрямки у ВНЗ:

- врахування специфіки факультету при проведенні виховної роботи зі студентами;
- використання форм і методів, які б відображалися у професійній діяльності майбутніх спеціалістів;
- вдосконалення вмінь та якостей, якими має володіти майбутній спеціаліст за допомогою методів позааудиторної виховної роботи;
- громадянське, правове, моральне, екологічне, професійне, культурне виховання та інші [8: 146].

До основних методів виховної роботи, які запропонував В. Сластьонін належать: методи формування свідомості особистості (диспути, вечори, бесіди, переконання, навіювання); методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, тренування, прогнозування); методи стимулювання діяльності і поведінки (гра, змагання, заохочення і покарання); методи самовиховання (самопізнання, самооцінка, саморегуляція).

Формування професійної культури майбутнього менеджера можливе лише за умови підвищення ефективності навчання з раціональною організацією всього навчального процесу. При обмеженні навчального аудиторного часу, а також з урахуванням психологічних особливостей студента й обов'язкової умови оволодіння професійною культурою, виникає необхідність навчати студентів самостійно працювати в позааудиторний час. Суперечності між рівнем знань студентів та рівнем сформованості професійної культури, як важливої складової висококваліфікованого фахівця, можна з'ясувати, використовуючи сучасні педагогічні технології, що створюють пріоритетні умови для самостійної пізнавальної діяльності й дають змогу значно підвищити ефективність навчального процесу. Саме єдність всіх видів виховної позааудиторної діяльності вищого навчального закладу допоможе розв'язати проблему формування професійної культури майбутнього менеджера.

Висновки. Проаналізувавши категоріально-понятійний апарат з проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, можна зробити висновок, що поняття "культура" є багатограним утворенням, яке включає у свою структуру особистісний, мотиваційно-ціннісний та діяльнісний компоненти. Поняття "професійна культура" характеризується нами як комплекс знань, умінь, значущих якостей фахівця у професійній діяльності. Поняття "менеджер" визначається нами як висококваліфікований професійний управлінець, який має спеціальну підготовку і здійснює керування організацією, підрозділом або напрямом діяльності. Однак значного підвищення рівня його конкурентоздатності на ринку праці можна досягти завдяки забезпеченню цілеспрямованої та систематизованої професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі через використання методів позааудиторної виховної роботи. Це обумовлює гостру необхідність пошуку таких форм роботи зі студентами, що сприятимуть підвищенню їх рівня професійної культури, що є перспективою нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ігнатович О. До питання про основні категорії інноваційної культури педагога / О. Ігнатович // Соціальна психологія. – 2007. – № 4. – С. 142–148.
2. Краткий словарь по социологии / [сост. Э. М. Коржева, Н. Ф. Наумова] ; [под общ. ред. Д. М. Гвишиани, Н. И. Лапина]. – М. : Политиздат, 1989. – 479 с.
3. Арнольдов А. И. Введение в культурологию: учеб. пособие / А. И. Арнольдов. – М. : Народная Академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993. – 352 с.
4. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.

5. Гриньова В. Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. Гриньова. – Шляхи освіти, 2002. – № 2. С. 2–6.
6. Зазюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. А. Зазюн, Г. М. Сагач – К. : Українсько-фінансовий інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
7. Скібіцька Л. І., Скібіцький О. М. Менеджмент : навчальний посібник / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.
8. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Вітвицька. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 396 с.
9. Стеценко І. Т. Основи менеджменту. Хто такий менеджер : навч. посіб. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 224 с.
10. Семиченко В. А. Психологія особистості / В. А. Семиченко. – К. : Видавець Ешке О. М., 2001. – 427 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Академвидав, 2007. – 560 с.

Матеріал надійшов до редакції 20.10. 2010 р.

Казьмерчук А. В. Анализ категорий и понятий по проблеме формирования профессиональной культуры будущих менеджеров туризма во внеурочной деятельности высшего учебного заведения.

В статье проанализированы категории и понятия проблемы формирования профессиональной культуры будущего менеджера туризма во внеурочной деятельности высшего учебного заведения, определены понятия культуры, личностной культуры, профессиональной культуры будущего менеджера, как важных составляющих развития руководителя. Проанализирован процесс формирования профессиональной культуры во внеурочной деятельности высшего учебного заведения, определены методы и формы внеурочной воспитательной работы.

Kazmerchuk A. V. Categorical-Conceptual Analysis on the Problem of the Future Tourism Managers' Professional Culture in Extracurricular Activities in Higher Educational Establishment.

The article analyzes categorical-conceptual apparatus on the problem of the future tourism managers' professional culture in extracurricular activities in higher educational establishment. The notions of future manager's culture, personal culture and professional culture as integral parts of manager's development are determined. The formation process of professional culture in extracurricular activities in higher educational establishment is considered. The methods and forms of extracurricular educational work are assessed